

Nieuwsbrief lente 2022

Van de redactie (nieuwsbrief@driehoektuin.nl)

*Het tuinseizoen is nu echt aangebroken!

*In deze Nieuwsbrief een mooie melange van sociaal, materieel en natuurlijk. Met veel aandacht voor insecten (onder meer junikever, pruimenzaagwesp, rosse metselbij).

*Het grootste en – bestuurlijk gezien – belangrijkste artikel is dat van Rinus Sommeijer over de concurrentie tussen tamme en wilde bijen.

*Drie artikelen zijn doorgeschoven naar de volgende Nieuwsbrief: Vaste taken op de Driehoek, Biologische tuinderij op landgoed Eyckenstein en Mijn favoriete tuingereedschap: wiedvork.

*Volgende Nieuwsbrief: 15 juni 2022. Deadline twee weken eerder.

Enquête. Wat vindt u van de Nieuwsbrief? Van onderwerpen, lay-out, verschijningsfrequentie, foto's en toon? nieuwsbrief@driehoektuin.nl Uw feedback is zeer welkom!



In deze Nieuwsbrief

- *Van de redactie*
- *Diverse korte berichten*
- *Driehoekse natuur: junikever*
- *Groen-moet-je-doen-dag met kunst*
- *Hoplocampa minuta (pruimenzaagwesp)*
- *Impressie van de ALV maart 2022*
- *In gesprek met Ton en Kok Holleman*
- *Hoe verleng je de levensduur van je tuinhuisje?*
- *Mogelijke concurrentie tussen tamme en wilde bijen*
- *“Maar dat moet de klussenman mij toch zeggen?”*
- *Driehoekse natuur: kweek*
- *Colofon*



Diverse korte berichten

Jan Willem Arends

Onlangs verscheen er in *De Tuinliefhebber* het artikel: Voorzaaien, natuurlijk zonder plastic potten. Daarin werden onder meer **potjes van plantenstelen** besproken. Mijn kweek daarvan is goed gelukt, vooral die van zonnebloemen. Ga ik dit jaar weer doen.

In de meest recente *De Tuinliefhebber* verscheen een artikel over het **Keurmerk Natuurlijk Tuinieren**. Tot op heden werkt de AVVN met de welbekende stippen, maar dat gaat veranderen. Hóé is nog maar globaal bekend. Later dit jaar zal de AVVN hierover een bijeenkomst houden om het Keurmerk Natuurlijk Tuinieren 2.0 aan te slingeren.

Wat heb ik een last van de **houtduif**. Naast zaden en zaailingen eet deze vogel ook volwassen planten als bonen en kolen, tot op de stelen en harde nerven. Komend jaar ga ik een woud van stokken verticaal tussen mijn boerenkolen zetten om dat te voorkomen.

Op mijn schuurtje (95L De koning te rijk) ligt een **groen dak** (samengesteld uit – van onderen naar boven – hout, EPDM, glazen platen tegen doorwortelen, grind, grond en plantjes). Het is een heel interessant onderdeel van mijn tuin geworden.

Enkele sedumplantjes zijn gekocht of gekregen en de rest is er door – snelle – vermeerdering gekomen. Er arriveerden ook allerlei andere planten via de gebruikte grond of de wind, maar die zijn afgelopen zomer doodgegaan door de hitte.

Onlangs is het **plastic golfplatendak** achter het Pannendak weggewaaid. Jammer dat daarbij zonnepanelen en nok beschadigd zijn, fijn dat dit milieuvriendelijke materiaal weg is. Op de ALV is besloten dat er een nieuw afdak zal worden gebouwd en liefst een groen – mits dat weinig kunststoffen bevat.

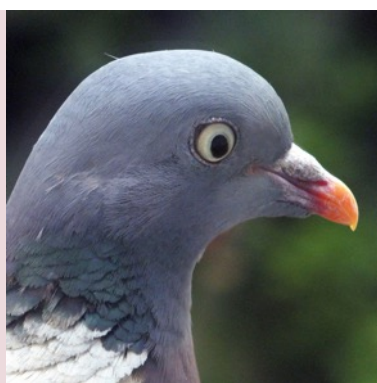
Het lijkt mij leuk om de sedum niet te kopen maar zelf te kweken. Gaat heel snel en is goedkoop. Sedum wordt bovendien dikwijls in plastic potjes of op plastic doeken gezaaid en plastic willen we nou juist vermijden...

Liedeke en Gerien hebben het hek tussen hun tuinen vervangen door een **takkenril**. Hoef je minder ver te slepen met takken, help je dieren aan een onderkomen en ben je snel klaar met onderhoud.

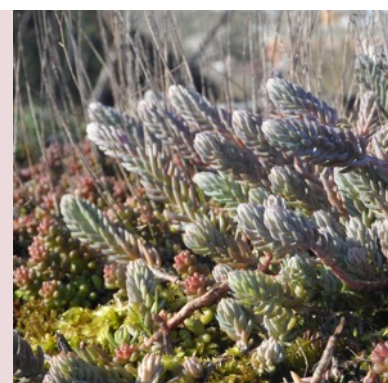
Met Cees had ik via WhatsApp een leuk heen-en-weer-gesprek over **dakgoten**. Hij kon tweede-
(vervolg op pagina 3)



potje van plantensteel



houtduif (via Pixabay)



groen dak

hands zinken dakgoten krijgen en beschikte al over tweedehands dakgoten van PVC (PolyVinylChloride). Welke zou hij nou eens toepassen en waarom? Ik kon hem geen sluitend antwoord geven. Zink slijt en zal in grote hoeveelheden wel vervuילend zijn. PVC slijt natuurlijk ook; wat daarvan het effect is weten we nog niet. Wel weten we dat bij de verbranding ervan giftig chloorgas vrijkomt. (Voor de historisch bewusten onder ons: Dat werd in de Eerste Wereldoorlog en recenter in Syrië als wapen gebruikt.) Ik heb Cees aangeraden voor polypropyleen te gaan. Benieuwd waar hij op uit komt.

Van Vliet in Langbroek (www.duurzaamhout.nl) verkoopt in zijn winkel en via internet onder meer tamme kastanje, robinia, Douglas en lariks: **weerbestedige Europese houtsoorten**. Hij levert zowel rondhout als bezaagd hout. De prijzen zijn beslist concurrerend. Een Douglas/lariks plank van 2,7*15*400 cm kost maar €18,11 = €4,63 per strekkende meter tegen €8,32 per m¹ van een redelijk vergelijkbare Douglasplank bij Praxis. En een gepunt Robinia paaltje van ongeveer een meter lang kost er €6,21.

Langbroek is niet naast de deur. Transportkosten zijn bij aanschaf van veel materiaal een kleiner probleem dan bij die van minder.

Voor mensen die hun huisje voor weinig willen opknappen nog het volgende: **Het is mogelijk de kosten sterk te drukken** door:

1. een bouwsel niet helemaal te slopen maar te repareren (daarover is al diverse malen in dit blad geschreven – ook in dit nummer);
2. gebruik te maken van tweedehands hout (www.buurmanutrecht.com);
3. alleen voor de onderkant van het bouwsel (dat de meeste regen vangt) Douglas of lariks te gebruiken en voor de rest onbehandeld vuren;
4. de hulp in te roepen van Hans Griffioen (via e-mailadres Nieuwsbrief) – voor mensen met weinig geld.

Onze bijdeskundige: Rinus, meldde dat het **bijenhotel** dicht bij de vlindertuin goed door wilde bijen wordt gebruikt. Volgens hem waren 150 holletjes bezet. Zie verder zijn artikel: Mogelijke concurrentie tussen tamme en wilde bijen, verderop in dit nummer.

Veel Driehoekers gebruiken **Lachende Paardenmest** (haha). Helaas worden de producenten ervan wel eens met medicijnen van wormen en andere aandoeningen afgeholpen. Medicijnen die ook in hun poep terechtkomen en deze giftig maken. Er zijn al particulieren en kwekers die alleen nog plantaardige voedingsstoffen aan hun tuin toevoegen (zoals humus en stikstofknolletjes van peulvruchten). Wie zoekt deze zaak eens uit en adviseert haar/zijn medetuinders hierover? (vervolg op pagina 4)



plastic in boom na bouw



'vrijwilliger' bij het Lachende Paard



stikstofknolletjes van sperzieboon

Iedereen heeft wel **tuingereedschap dat ergens ligt weg te rotten of te roesten**. Vanaf heden kunt u tuingereedschap en onderdelen ervan inleveren in een kist achter het Pannendak. Gebroken steel, bot, verbogen; geen probleem. Het zal indien mogelijk worden gerepareerd en aan de vereniging worden geschonken. Geen (onderdelen van) gemotoriseerd gereedschap!

Driehoekse natuur: junikever

Tieneke de Groot

Vliegende brommertjes zijn het qua geluid. Wel traag gelukkig, met maximaal 8 kilometer per uur. Relatief groot als het plotseling langs je zoeft. Groot voor een kever dan. Vorig jaar hing er eentje in het gaas in onze tuin waardoor we hem (of haar?) goed konden bewonderen: geel- tot oranjebruin, vrij lange, bruine poten en een grootte van circa 14-18 mm. Een junikever, verwant aan de meikever. Sommige mensen vinden alleen harige dieren aibaar, maar deze heeft ook best een behoorlijk schattigheidsgehalte. Kijk eens naar de lichtgekleurde beharing over het hele lijf. Daarvoor heb je wel een insectenkijker of fototoestel met macrolens nodig. En kijk ook eens naar het voor ons vreemde reukorgaan. Juni- en meikevers hebben aan het eind van hun voelspriet een verdikking. Die kunnen ze uitklappen tot waaiertjes waarmee ze voedsel of een partner proberen te detecteren, ofwel ruiken. Wat een uitvinding om je neus te kunnen in- en openklappen...

Waar kwam deze joekel vandaan eigenlijk? Uit de grond. Daar leven ze in hun larvale stadium als mollige, wittige larve van 3-5 cm met een oranjeachtige kop en een grijs achterste. Net als de larven van meikevers en rozenkevers worden ze engerlingen genoemd. Die naam schijnt terug te gaan tot het oud-hoogduitse *engiring* of *angar(i)* dat slangetje of kleine worm betekent. In de bodem voeden mei- en junikevers zich met vooral graswortels. Vroeger werden ze daarom fanatiek bestreden met bestrijdingsmiddelen. Vandaar dat deze kevers tegenwoordig veel zeldzamer zijn.

Als het de junikeverlarven in onze tuin lukt om uit de greep van de mollen te blijven, overwinteren ze tweemaal. In hun tweede voorjaar verpoppen ze zich en rond de maand juni komen ze als kever bovengronds tevoorschijn. In hun keverfase eten ze bladeren van diverse soorten struiken en loofbomen. Overdag rusten ze in struiken en bomen om in de avondschemering een korte tijd actief te worden, afhankelijk van het weer.

(vervolg op pagina 5)



junikever in de touwen



junikever op de grond



meikever (via Pixabay)

Op zoek naar een partner vliegt de junikever rond hoge objecten zoals boomtoppen. Daar hebben we geen gebrek aan rond ons tuinenpark. Ongevaarlijk is zo'n route niet, want vleermuizen, mezen en ook kraaien maken jacht op ze. Junikevers leven sowieso maar enkele weken en in die periode moeten ze een partner vinden. Als dat lukt laat het duo zich pardoos uit de lucht vallen om op de grond voor nageslacht te zorgen. De eitjes worden in de grond gelegd, en voilà, de cyclus kan opnieuw beginnen.

Groen-moet-je-doen-dag mèt kunst

Temmy Bakker

Wij willen de Groen-moet-je-doen-dag van 12 juni 2022 uitbreiden met tentoonstellingen en optredens. Aanmelden kan via temmy.bakker@kpnmail.nl onder vermelding van naam, wat je wilt laten zien of horen, welke ruimte je denkt nodig te hebben en je telefoonnummer.

Hoplocampa minuta, Cydia pomonella en Forficula auricularia, oftewel Pruimenzaagwesp, fruitmot en oorwurm

Stannie van den Besselaar

Het was wel even wennen afgelopen 1 maart, zo schouder aan schouder in het Pannendak. Een dikke twintig Driehoekers op een avond over kleine beestjes. Nu eens geen virus, maar andere kleine beestjes die de fruitoogst behoorlijk kunnen laten tegenvallen. Onze tuincollega's Rinus Sommeijer en Jan Duijghuisen én insectenkenner en -liefhebber Kees Zwakhals deelden hun kennis en ervaringen met ons.

Jan had al jaren, zoals meer mensen, nauwelijks pruimen. Het vrouwtje van de pruimenzaagwesp bleek de boosdoener. Zij heeft een bijzonder eilegapparaat, je raadt het al: een zaag. Het wespje beschadigt het vruchtbeginsel in een vroeg stadium en legt er een ei in. De larve vreet zich door de vrucht naar buiten: een beetje zwarte pulp op de pruim verraadt zijn aanwezigheid. De pruim valt voortijdig van de boom en de larven overwinteren en verpoppen in de grond onder de boom.
(vervolg op pagina 6)



*Pruimezaagwesp, links vrouw, rechts man
(foto C.J. Zwakhals)*



Pruimezaagwesp, het kenmerkende eileg-apparaat van de vrouw, met dit zaagje verschaft ze zich toegang tot een pruim om er een eitje in te leggen (foto C.J. Zwakhals)

Aangetaste pruimen kun je het beste direct verwijderen, want de larve lust best nog een pruimpje.

Vorig jaar heeft Jan geëxperimenteerd met gifvrije bestrijding. Met speciale ecologische lijm, zónder geurstof, heeft hij witte transparante plastic bordjes ingesmeerd en vóór de bloei in de pruimenbomen gehangen. De witte kleur is waar het wespje op afkomt: de kleur van pruimenbloesem. De gevangen insecten heeft hij vanzelfsprekend goed bestudeerd. Het was veelal de pruimenzaagwesp en gelukkig nauwelijks 'bijvangst'. En ook was er weer een kleine pruimenoogst. Toeval? Jan wil samen met andere tuinders, als mede-experimenteerders, het experiment dit jaar graag herhalen. Na de pruimentijd kunnen we de resultaten delen.

Rinus vertelt over twee verschillende fruitmotten, die respectievelijk op pruimen en appels voorkomen. De laatste zorgt voor de bekende 'wormstekigheid' bij appels. Het 'rupsje' van deze motjes heeft ongeveer dezelfde levenswijze als die van de pruimenzaagwesp. Ze lusten ook meerdere appels en pruimen. Verschil is dat ze in de boombast overwinteren in plaats van in de grond en daarbij hebben ze twee cycli per jaar. Rinus heeft vorig jaar geëxperimenteerd met lokvallen met de geurstof van vrouwtjes van de fruitmot. De mannetjes vliegen dan in de val. Die zogenaamde feromonen worden ook in de professionele biologische teelt gebruikt. Dit jaar zou hij het experiment graag willen uitbreiden naar de fruitbomen langs de hoofdsloten, waar dan om de 50 meter een lokval in een boom gehangen kan worden.

Kees Zwakhals legt ons uit dat er parasitaire sluipwespen zijn, met een typisch kromme legbuis, die de zaagwesplarven voor ons kunnen bestrijden. Voor de appelzaagwesp is bekend welke sluipwesp dat is, maar voor de pruimenzaagwesp helaas (nog) niet. (Zou Darwin dat vergeten zijn, vraag je je dan af.) Advies van Kees is om veel bloeiende planten in de tuin te zetten, want dat is waar volwassen sluipwespen van houden. Sluipwespen leggen hun eitje in de larven van hun 'gastheer' en die larve wordt dan opgegeten. Kees had ook zijn microscoop mee waarmee we de insectjes konden bekijken. Er zijn waarlijk wonderschone exemplaren bij!

De algemeen bekende oorwurmen kunnen onze bondgenoten zijn om wormstekigheid te verminderen. Oorwurmen eten bladluizen en ook de larven van de fruitmot. Het zijn bijzondere beestjes, die hun eitjes iedere dag poetsen en de larfjes voeren die als miniscuul oorwurmpje uit het ei kruipen. Bloempotjes gevuld met stro bieden een schuil- en slaapplek voor de oorworm. Hang er een of twee in je fruitboom en dan kunnen ze zich 's nachts aan de fruitmotlarven tegoed doen. Ook de bomen langs de hoofdsloot zullen weer van meer oorwurmpotjes worden voorzien. En dan in het najaar genieten van het fruit!



feromoonval



schuilplek voor oorwurmen



oorworm (via Pixabay)

Impressie van de ALV aart 2022

Leni Krijgsman

Na een zonnige en productieve werkdag op de Driehoek, was het in de middag tijd voor de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering. Gelukkig weer op de vertrouwde plek "het Pannendak". Henk Rientjes (voorzitter) opent stipt op tijd de vergadering en is van plan om precies half vijf af te sluiten.

Er wordt gesproken over te hoge bomen zowel de bomen die op het openbare gedeelte staan als die op de tuinen. Sommige bomen geven veel schaduw; als je buurttuin een te hoge boom heeft bespreek dat dan met je buren. De andere bomen op het park worden regelmatig gecontroleerd of zij niet een gevaar zijn door bv omwaaien/vallen. Zomaar een grote/dikke boom omzagen mag niet, moet je toestemming voor aanvragen.

De bestuursvergoeding wordt besproken. Het bestuur vindt het vervelend dat er gesproken wordt over de vergoeding. Bestuurswerk is veel werk en kost tijd en daar mag beste wat tegenover staan. De leden op de vergadering vinden dan ook dat de vergoeding zo moet blijven.

De boete voor het niet/of onvoldoende aanwezig zijn op de werkdagen wordt verhoogd. Het meedoen met de werkdagen is een sociaal gebeuren en het is leuk om andere tuinders te leren kennen dan die alleen uit jouw paadje. Regelmatig een rondje wandelen op de tuin helpt ook. Bij de rondvraag was een ingekomen vraag of er niet teveel bijenvolken op de tuin zijn die de solitaire bijen zouden verdringen. Deze vraag wordt door Henk Rientjes duidelijk beantwoord. In de Nieuwsbrief komt er uitgebreide informatie over dit onderwerp.

Dit was een persoonlijke impressie van deze driehoekdag en geen verslag. Meer over de jaarvergadering in de notulen die door onze secretaris Yvonne Goester gemaakt zullen worden. Het was een goede vergadering en om half vijf sluit Henk Rientjes de middag en gaan we buiten gezellig verder met een drankje en een lekkere bitterbal.

In gesprek met Ton en Kok Holleman

Ina Muller

Als ik voor de 4^e keer "spontaan" aan kom lopen, zitten de broers Ton en Kok Holleman voor hun huisje. Na mijn vraag of ik ze mag interviewen voor de Nieuwsbrief, voelen ze zich vereerd, gaan ze meteen op de praatstoel zitten en wordt buurman Jongerius gebeld om dit heuglijke nieuws te vertellen. "Vanaf de 1^e dag zitten we al op de tuin, al meer dan 50 jaar. Eerst met ons vader, en ook met broer Gijs, die helaas aan de slopende ziekte Alzheimer is overleden". Poes Dinkie, die ze ergens opgescharreld hebben bij een boerderij, hoort ook bij de tuinfamilie. Stel een vraag en er popt een geestige of ontroerende anekdote op. Ik ben blij dat ik een kijkje in hun leven heb gekregen.

Wat kunnen de tuinders halen bij jullie?:

"Alles! We hebben alles: sla, tuinbonen, kapucijners, spitskool, bloemkool, tuinaarde, meststoffen, champost..... noem het maar op". Ze hebben het óf ze kunnen het voor je regelen. Een ruit voor je tuinhuisje of een wielkje voor je kruiwagen. Ze prijzen de fruitbomen aan die ze hebben staan. En bellen meteen een fruitbomenkwekerij als ik vraag of ze ook een lei-kersenboom hebben. "Met Ton, kan je me terugbellen. Ik heb je nodig".

Kortom, heb je iets nodig voor je tuin? Loop eerst even bij de Hollemannen langs.

(vervolg op pagina 8)

Wat zijn de veranderingen op de tuin in 50 jaar?

Het overlijden van hun vader en broer Gijs wordt direct als grootste verandering genoemd. Ze waren een hecht team met z'n vieren. De 2 broers blijken nog steeds perfect op elkaar ingespeeld te zijn. De verandering naar een ecologisch park was geen issue, dat deden ze altijd al. Er volgt een opsomming van grossiers en kwekerijen waar ze kind aan huis zijn en waar de koffie altijd voor ze klaar staat: Jongerius uit Houten, de aardappelteler Peter Hilgers/Potato Henk, het grondbedrijf Hubben BV, Rijk Agterberg. Alle namen hebben ze paraat.

De sfeer is veranderd. Vroeger dronken ze vaak koffie in groepen en haalden ze kattenkwaad uit met elkaar. Bij iemand die constant grappen met hen uithaalde, sloegen ze een onzichtbare draadnagel in de deur van het tuinhuisje. De eigenaar kon de deur niet openen. Na 5 minuten kwamen de Hollemannen eraan (met een nijptang in hun binnenzak) en vroegen ze onschuldig "Is er wat?" "Wie dit gedaan heeft, zal ik een lesje leren". Ze lachen er nog steeds om: "Dit zijn leuke geintjes".

Hoe hebben jullie het tuinieren geleerd?

Gewoon, door te doen. En ze hebben heel veel geleerd uit tuinboeken; een hele reeks boeken hebben ze. Ze eten zelf voornamelijk uit eigen tuin. Hun lievelingsmaal is gestampte andijvie met spekjes, maar daarmee moesten ze stoppen omdat ze zelf te hard groeiden 😞.

Wanneer bereikbaar?

Als je iets nodig hebt, kun je het beste s`ochtends langs komen. Ton en Kok zijn ochtendmensen, dus soms zijn ze er al vanaf 7.30 uur. Bellen kun je ook proberen, maar ze nemen niet altijd op en mijn voice-mailbericht was niet afgeluisterd. Gewoon langsgaan en daar de tijd voor nemen levert je een memorabel bezoekje op.



Ton (met bril) en Kok (met Pet) Holleman

Hoe verleng je de levensduur van je tuinhuisje?

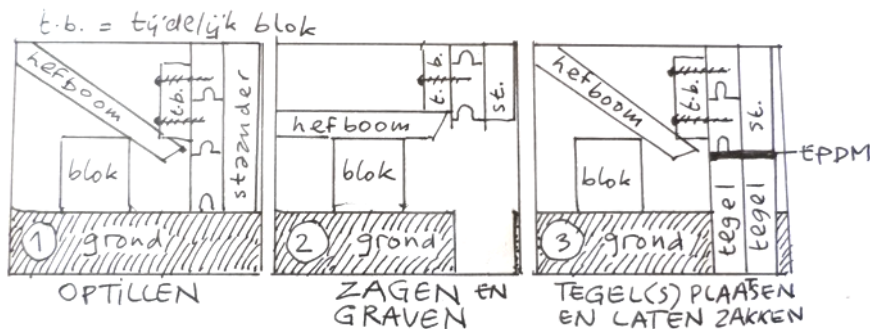
Hans Griffioen

Veel huisjes op de Driehoek zijn eenvoudige houten blokhutten die direct op de vaak natte grond staan. Gevolg: De onderste planken raken verrot zodat het hele bouwsel (scheef) wegzakt. Het voordeel van die eenvoudige constructie is wel dat het niet zo moeilijk is om er wat aan te doen. Hierna enkele suggesties waar je misschien nog niet aan gedacht hebt:

- Plaats in de vier binnenhoeken verticale balken (onbehandeld hout). Schroef deze balken van buitenaf vast in gezond hout. Breng eventueel ook horizontale balken aan om de vorm van het huisje vast te houden. Het hele gewicht van het huisje is nu verplaatst naar de vier hoek-
(vervolg op pagina 9)

balken. Je kunt nu verrotte onderplanken probleemloos vervangen door iets anders.

- Met hulp van enkele vrienden kun je ook een klein huisje in zijn geheel opkrikken. Doe dat tegelijkertijd op de vier hoekpunten m.b.v. enkele zware balken (zie de tekening) en zet er gelijk een stapel trottoirtegels onder zodat je de balken los kan laten. Daarna afwerken naar wens bv. met tegels van 40x60. Leg daarop een strook EPDM tegen optrekkend vocht.
- Zorg dat regenwater om het huisje niet blijft staan. Strooi grind, zand etc. Maak liefst een iets overstekend dak met EPDM dakbedekking, ruim genoeg om het flink om de randen te kunnen slaan. Als je kiest als afwerking van het dak voor een daklijst, maak hem dan makkelijk verwijderbaar. Er kruipt altijd vocht achter en ze raken al gauw verrot.



Mogelijke concurrentie tussen tamme en wilde bijen

Rinus Sommeijer, <https://web.science.uu.nl/sommeijer/>

Aan het bestuur van het Ecologisch Tuinenpark De Driehoek.

Honingbijenvolken samen met wilde bijen op De Driehoek

Op verzoek van de voorzitter reageer ik op een vraag van een van onze tuinders of het aantal gehouden volken van de honingbij *Apis mellifera* op De Driehoek niet beperkt zou moeten worden. Dit is een goede vraag. Er is de laatste jaren wereldwijd veel discussie over wat een mogelijke concurrentie tussen honingbijvolken en de andere, "wilde", bijen, incl. de hommels, voor impact heeft op populaties van die wilde bijen.

Wat betekent concurrentie tussen deze bijengroepen?

Er zijn veel artikelen gepubliceerd die uiteenlopende resultaten laten zien. En voor- en tegenstanders van het houden van honingbijen in natuurgebieden en in stedelijke gebieden hebben opvallend tegengestelde standpunten ingenomen. Het is ook niet makkelijk om aan deze concurrentievraag goed wetenschappelijk onderzoek te doen. Er zijn in Nederland alleen al honderden soorten verschillende wilde bijen. De internationale waarnemingen en experimenten zijn gedaan in sterk verschillende milieus (ook in verschillende Europese steden) en resultaten worden soms snel veralgemeniseerd. Het is evenwel zeker dat er concurrentie is!

Dat er concurrentie is tussen verschillende insectengroepen is op zich niet verontrustend.

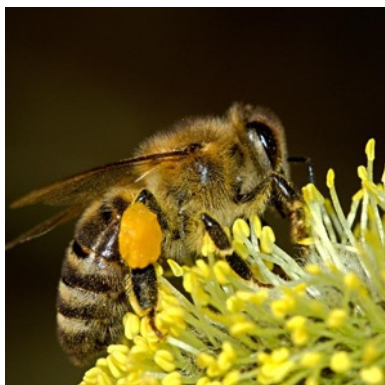
Voedselconcurrentie is biologisch gezien een zeer basaal gegeven (vergelijk koolmezen versus pimpelmezen.)

(vervolg op pagina 10)

Maar wij mensen moeten eco-systemen waar wij invloed op hebben, of mogen beheren, niet ontwrichten. En op ons park moeten we het als onze taak zien om biodiversiteit zoveel mogelijk te bevorderen.

Het valt mij als onderzoeker van bijengedrag op dat er m.b.t. de concurrentie tussen bijengroepen nogal wat onderzoek is waarbij weinig rekening gehouden werd met de sterk verschillende foerageerstrategieën van solitaire bijen en honingbijen. Honingbijen hebben kolonies die het hele jaar door gevoed moeten worden. Zij moeten dus wel meerdere bloemsoorten kunnen gebruiken. Kenmerkend is dat zij d.m.v. de typische “bijendansen” nestgenoten snel kunnen rekruteren om grote voedselbronnen bv. bloeiende grote wilgen-, esdoorn- of lindebomen effectief te bezoeken. Versnipperd voorkomende zeldzamere bloemplanten zijn voor een honingbijenvolk niet echt interessant.

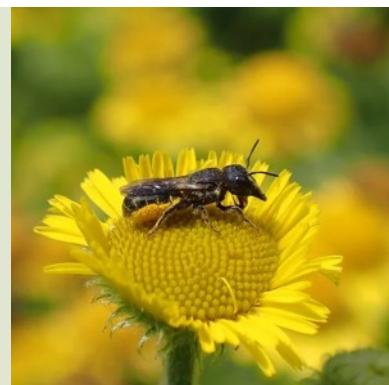
Veel solitaire bijensoorten zijn specialisten voor bepaalde voedselplanten die in een bepaalde tijd van het jaar bloeien. De “bijbehorende” bijensoorten zijn ook actief bijna exclusief in dat deel van het jaar. Er zijn enkele soorten met twee broedcycli per jaar. De meeste solitaire bijen foerageren op korte vliegafstand van het nest. Deze biologische diversiteit maakt het in feite mogelijk dat dergelijke soorten naast elkaar kunnen voorkomen. Door hun verschillend voedselzoekgedrag kunnen ze verschillende “niches” innemen. Het is jammer dat in publicaties die de concurrentie tussen solitaire bijen en honingbijen als ongewenst benadrukken, met het doel om lokaal de imkerij te beperken of te verbieden, te weinig aandacht gegeven wordt aan deze karakteristieke biodiversiteit. Het is zorgelijk dat een aanzienlijk aantal solitaire bijensoorten bedreigd is. Zijn dit niet vooral sterk gespecialiseerde soorten?



honingbij (via Pixabay)



akkerhommel (via Pixabay)



tronkenbij (via Pixabay)

Deze bijensoorten verzamelen het stuifmeel voor de larven op een verschillende manier: Hommel aan de achterpoten, precies zoals de honingbij. Tronkenbij: aan speciale borstelharen onderaan het achterlijf (goed te zien op de foto)

De situatie op ons Ecologisch Tuinenpark De Driehoek

Vanaf september 1988 tot 2000 heb ik zelf het genoeg gehad om enkele bijenvolken te houden op ons park. In een periode van ongeveer 7 jaar dat mijn bijenvolken tevens gebruikt werden voor de cursus bijenhouden voor UU-biologiestudenten waren er wel tot maximaal 8 bijenvolken. Tuinders met tuinbonen, aardbeien, bessenstruiken en ander fruit bevestigden dat hun gewassen goed werden bestoven door de honingbijen. Mijn buurman op De Driehoek zei dat hij minder tuinbonen had geoogst nadat mijn bijenvolken weg waren. Tijdens de bloeiperiodes van de fruitbomen en de lindebomen op het nabijgelegen Kouwerplantsoen kon er, als het weer niet tegenviel, honing geoogst worden.

In 2008 hebben we het initiatief genomen voor de bouw van een grote bijenmuur voor solitaire bijen op De Driehoek, die ik samen met Pieter van Breugel heb gerealiseerd. Een mooie aanwinst en een *(vervolg op pagina 11)*

behoorlijk succes. Jaarlijks kwamen er meteen honderden nestjes in de nestblokken.* De bijen die hierin nestelen bezoeken ook de wilde planten langs de oevers van de hoofdsloten en in de bossingels. Het lijkt er op dat nogal wat nestelaars in de bijenmuur een tamelijk breed spectrum van voedselplanten hebben zoals bv. de “tronkenbij”, *Heriades truncorum*. Soorten die sterk specialistisch zijn in hun voedselkeuze zijn zeldzaam in onze bijenmuur. Mogelijk is de verklaring hiervoor dat de beschikbaarheid van wilde voedselplanten voor deze soorten op ons park beperkt is. Er zijn mogelijk te weinig plekjes met diverse wilde planten die aantrekkelijk zijn voor specialistische solitaire bijen. En veel gekweekte bloemensoorten te koop bij tuincentra zijn niet geschikt voor bijen.

Zijn er teveel bijenvolken op De Driehoek?

Dit hangt vooral af van het totaal aantal bijenvolken op ons park en de directe omgeving. Honingbijen kunnen kilometers vliegen om voedsel te verzamelen. Op zoek naar aantrekkelijke (= grote) bronnen zullen ze na de bloei van onze vele fruitbomen zeker ook buiten ons park vliegen. Maar veel bijenvolken dicht bij elkaar is nooit goed. De bijenvolken op De Driehoek staan op verschillende plekken aan de rand van het park.

Om de voedselconcurrentie tussen honingbijen de aanwezige solitaire bijen en hommels te beperken, is het raadzaam om het bestaande aantal bijenvolken op De Driehoek zeker niet uit te breiden. Naast de bijenstanden van de huidige imkers zouden ook geen nieuwe standplaatsen meer moeten worden toegestaan.

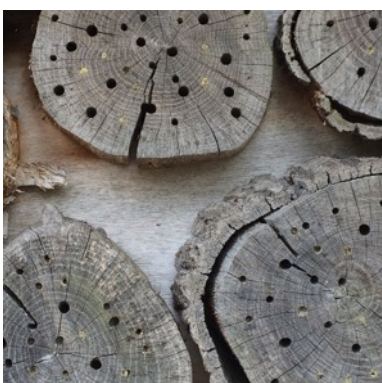
Waarnemingen door tuinders aan bijen

Het is toevallig dat wij onlangs hebben besloten om onze eigen waarnemingen aan solitaire bijen op De Driehoek weer een nieuwe impuls te geven. Er zijn tuinders die hieraan willen meewerken. Misschien kunnen we met waarnemingen aan bloembezoek en eventueel stuifmeelonderzoek onderzoeken hoe de verschillende bijen bij ons gebruik maken van bepaalde voedselplanten. Mogelijk kunnen we dan concreter aangeven of de verschillende bijen elkaar in de weg kunnen zitten.

Grondnestelende solitaire bijen op De Driehoek

Meer dan de helft van de honderden soorten wilde bijen in Nederland maken hun nestjes in de grond. Zij hebben dus niets aan een “bijenmuur”! Jaren geleden spraken we al over de mogelijkheid om op De Driehoek een geschikte plek te zoeken die beheerd zou kunnen worden als nestelplaats voor grondnestelende solitaire bijen. We zouden de algemene ecologische waarde van De Driehoek enorm verbeteren met het beschikbaar stellen van zonnige stukjes van onze tuinpercelen voor dit doel.

(vervolg op pagina 12)



detail van de 'bijenmuur'



een pluimvoetbij (via Pixabay)



bijenkasten

Maar heel belangrijk blijft ook hier dat solitaire bijen niet alleen een geschikte nestelplaats nodig hebben maar ook steeds voldoende geschikte voedselplanten. Het is dus duidelijk: op De Driehoek moeten we proberen de wilde plantengemeenschappen waar solitaire bijen en hommels op foerageren te verbeteren.

Samenvatting:

- Uit het onderzoek naar concurrentie tussen honingbijen en solitaire bijen blijkt dat de meningen zijn verdeeld. De conclusies zijn niet eenduidig. Het is moeilijk om hieraan goed wetenschappelijk onderzoek te doen.
- Het is zeker is dat er concurrentie is! Op zich hoeft dat niet verontrustend te zijn. Honingbijen en solitaire bijen kunnen zeker samen gaan als de verhoudingen niet erg scheef zijn. Maar voor ieder gebied speelt dit anders.
- Het is duidelijk dat landelijk heel wat soorten solitaire bijen en hommels (sterk) bedreigd zijn. De vraag is of dat vooral soorten zijn die sterk specialistisch zijn in hun voedselkeuze. Hoe kunnen we op De Driehoek extra nadruk leggen op het steunen van de solitaire bijen en de hommels?

Aanbevelingen:

- Het aantal honingbijenvolken op De Driehoek niet verder uitbreiden.
- Het aantal imkers niet verder uitbreiden.
- De honingbijvolken uitsluitend aan de rand van het park opstellen.
- Onderzoeken op welke wilde planten onze solitaire bijen foerageren.
- Tuinders aanraden bloemplanten te kiezen die geschikt en belangrijk zijn voor wilde bijen.
- Tuinders kunnen bijenhotelletjes maken maar ook kijken of op zonnige plekje op hun tuin solitaire bijen in de grond nestelen.
- Onderzoeken of er ecologisch verantwoorde zaadmengsels zijn geschikt voor solitaire bijen. Evt. inzaaien op plekken langs de sloten.
- Onderzoeken hoe we de bossingels ecologisch kunnen verbeteren met heesters en bomen die belangrijk zijn voor solitaire bijen.
- De essenbomen van de parkeerplaats vervangen door bomen die nuttig zijn als voedselplanten voor solitaire bijen, honingbijen en vogels.

* Op dit moment zijn er nog ongeveer 150 nestgangetjes die vorig jaar gesloten zijn in goede conditie waaruit dit jaar volwassen solitaire bijen zullen komen. Vandaag! zagen we hoe vrouwtjes van de rosse metselbij gaatjes, met een diameter van 8 mm., bezoeken om daar stuifmeel in nestcellen te brengen en eitjes te leggen.

Maar dat moet de klussenman mij toch zeggen?

Jan Willem Arends

Ik sprak onlangs een mede-tuinder die haar huisje liet verbouwen. Zij was zich kennelijk niet bewust van de gevaren van diverse nieuw aangebrachte materialen (bitumen, geïmpregneerd hout). Toen ik daarover wat vertelde reageerde zij geschokt: “Maar dat moet de klussenman mij toch zeggen?” Zou 'ie moeten doen, ja. Maar ook klussenmannen zijn grootgegroeid met pindakaas en nare materialen. M.a.w. de opdrachtgever moet zichzelf informeren!

Foto's werkdag 26 maart 2022



oorwurmpotjes ophangen



zagen



soep achteraf

Driehoekse natuur: kweek

Jan Willem Arends

Als kweek-er krijg je er oog voor: Puntige blauwgroene en slechts een los verband vormende grassprietten. Die zich zowel bovengronds (met zaad) als ondergronds (met uitlopers) voortplanten – uitlopers waarvan vrijwel elk stukje dat je bij het wieden laat zitten tot een nieuwe plant uitgroeit. Die bijna niet te stoppen zijn.

Kweek houdt van een stikstofrijke grond maar doet het ook prima in arme grond. Hij kan heel goed tegen droogte en wint het dan van concurrenten. Mijn buurman haalde onlangs de tegels uit zijn zandige voortuin en de grond bleek dooraderd te zijn met uitlopers van kweek. Andere planten waren er niet.

Bij zo'n sterke groeier denk je al gauw: exoot! Maar nee, hij hoort hier thuis. Hij is nog nuttig ook want even los van zijn plaatsje in de natuur verstevigt hij oevers, wordt hij door vee gegeten en kan uit zijn uitlopers een zoetstof worden gewonnen.

Schrale troost voor kweek-ers: Dat met de komst van kweek de biodiversiteit met één soort gegroeid is!



Colofon

De Nieuwsbrief informeert de tuinders van het Ecologisch Tuinenpark de Driehoek te Utrecht. Hij verschijnt minimaal tweemaal per jaar en wel op 1 maart en 1 oktober. De deadline voor het aanleveren van teksten of informatie op nieuwsbrief@driehoektuin.nl is twee weken eerder dan de genoemde data. Maximale omvang van artikelen: 25 woorden voor advertenties, ca. 200 voor Even voorstellen/dag zeggen, ca. 300 voor andere artikelen (en in bijzondere gevallen nog meer). Bij aanpassingen wordt contact gezocht met de schrijver. Foto's en tekst graag gescheiden aanleveren. Redactie: Jan Willem Arends. Vormgeving: Renate Daniels. Op www.driehoektuin.nl zijn de oude nummers van de Nieuwsbrief te vinden samen met een index. Het bestuur brengt een Bestuursbulletin uit als een bestuursvergadering daartoe aanleiding geeft.

Fotoverantwoording: Peter Bults, drie foto's van de werkdag; Kees Zwakhals, twee foto's van de pruimenzaagwesp. Overige foto's zijn geplaatst met toestemming van de makers of via Pixabay.